

הרב נריה גוטל / ירושלים

הכרת הטוב

הודיית תודה אינה בטלה לעולם

(ויקרא רבה כ"ז, יב)

בתום 'אירוע כפר מימון' שלחתי לעיתון מסויים - ולא אנקוב בשמו - את המכתב הבא:

ירבו כמותם!

"זיכני" הבורא בשני דודים 'שמאלנים' למהדרין. חברי 'מימד', 'עוז שלום', 'נאמני תורה ועבודה', 'נתיבות שלום' ועוד 'מרעין בישין' מעין אלה. קורה, מה לעשות, אפילו במשפחות הכי טובות.

מקום מגוריהם של הדודים: כפר מימון. על עצי ביתם: סרטים כחולים.

בשבוע שעבר הגענו לכפר מימון, רעייתי, ילדינו ואני, ובמהלך השהות 'קפצנו' לביקור. לא הופתענו: על הדשא שלפני הבית היו שרועים גם קרובי משפחה וגם כאלה שאינם קרובים כלל, מכוכב השחר ומבית אל, מירושלים ומהגולן - 'ימניים' כולם ומאוד כתומים - והודעה בפיהם: בעלי הבית מסרו, על פה ובכתב, שהכל מוזמנים להיכנס לביתם, לשתות ("יש שקיות שוקו במקרר"), לאכול ("אבטיח במזווה"), להתרחץ ולנוח (מזרונים שעונים על הקיר) ככל שירצו. הדודים עצמם לא היו בבית, הלכו לעבודה. את ביתם פתחו לרווחה, בעין טובה, לכל מאן דבעי. העובדה שהסיטואציה נוגדת את השקפת עולמם כלל וכלל לא הייתה רלוונטית בעיניהם.

פשוט.

כן, אלה ה'שמאלנים' שלנו, ב"ה!

תודה לכם גבי וסילבי, לא רק על הכנסת אורחים אלא גם - ובעיקר - על אהבת ישראל שאינה תלויה בדבר.

נריה גוטל
ירושלים

לצערי, המכתב לא פורסם בשעתו; לא נודע ברבים, אף לא נודע לדודים. עתה, בהקשרו של ספר זה, הגיעה השעה להבליטו ואגב כך להרחיב קמעא בעניינה של מידת הכרת הטוב, שכן דומה כי אכן הייתה היא אחד מן ההיבטים המיזודתיים המרשימים שנתגלו במיטבם סביב 'אירועי כפר מימון'.

* * *

במדרש הגדול (שמות א, ח) מצאנו אמירה 'קיצונית' למדי של חז"ל:

כל הכופר בטובתו של חברו, לבסוף כופר בטובתו של מקום.

אמירה זו, בסגנונה החד, אומרת דרשני: האמנם כדי כך חמורה אי-הכרת הטובה?! גם אם דרך כזו של אי-הכרה בטוב אינה ראויה, וגם אם אנחנו מצפים מן האדם להנהגה הפוכה, וגם אם נדרשת ואפילו נתבעת מהאדם גישה שונה, עדיין בין זה לבין "כפירה" - המרחק, לכאורה, עצום! מה ראו אפוא חכמים להתבטא בלשון כה בוטה, לומר שכפירה בטובת אדם טוביל לכפירה בטובת המקום?

א. הכרת הטוב כלפי דומם

חז"ל נתנו דעתם פעמים הרבה למחוייבות האדם להכיר בטובה. יתירה מזאת; חז"ל לימדונו שעל האדם להכיר טובה לא רק כלפי חבריו - עמיתו שהוא בן אנוש ובעל תודעה והבנה, אלא חובה עליו להכיר טובה אפילו כלפי דומם.

על הוראת הקב"ה למשה (שמות ז, יט): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - אָמַר אֶל אֶהְרֹן קַח מִטָּה וּנְטֵה יָדְךָ עַל מִימֵי מִצְרַיִם עַל נְהַרְתָּם עַל יְאִרֵיהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם... וְיָהִיו דָּם", תהו חז"ל: מה ראה הבורא לומר למשה שיאמר לאהרן, וכי לא יכול היה משה לעשות זאת בעצמו? ומה גם ש"מצווה בו יותר מבשלוcho"! והוא הדין במכת צפרדע (שמות ח, א): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - אָמַר אֶל אֶהְרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ בְּמִטָּה עַל הַנְּהַרְתַּ עַל הַיְאִרִים וְעַל הָאֲגַמִּים וְהֵעַל אֶת הַצְּפַרְדְּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם", ושוב אתה תוהה מדוע אהרן הוא שיטה ידו, ולא משה עצמו?

השיב על כך רש"י, בעקבות דברי חז"ל במדרשים:

לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו, לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה ע"י אהרן. (רש"י שמות ז, יט)

ועוד שב רש"י (ושוב ע"פ חז"ל) וביטא אותו מסר בהמשך, על מה שנאמר (שמות ח, יב): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - אָמַר אֶל אֶהְרֹן נְטֵה אֶת מִטָּה וְהָךְ אֶת עֶפְרַת הָאֶרֶץ וְהָיָה לְכַנָּם". שוב, משה אומר לאהרן, ושוב מאותה סיבה:

לא היה העפר כדאי ללקות ע"י משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה ע"י אהרן.

והרי זה מוזר ומפליא, מה עניין יש ב"תודה" לדומם? הן המים והעפר אינם חשים ואינם יודעים ואינם מבינים, ומה משמעות יש להכרת הטוב כלפיהם? וכי הייתה להם קפיצא כלשהי אם משה, עליו הגנו, היה מכה אותם? ובכלל, וכי הם הגנו על משה מתוך ידיעה ובחירה? ועוד, מה גנות יש בהכאה זו, שמחד, אליבא דאמת, אינה כואבת להם, ומאידך, היא חלק מתהליך ישועתם של ישראל?

על כורחך שוברך בצדך, באמירה שורשית, תמציתית ומכלילה שגרסו חכמים במסכת בבא קמא (צב ע"ב): "בירא דשתית מיניה מיא, אל תשדי ביה קלא" [=בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק לתוכו צרור]. ברור לחלוטין שלא המים הם הגורמים לחובת הכרת הטובה, וברור שלא הבור הוא הגורם שהצרור מכיר בטובתו. האדם עצמו, שמכיר טובה, הוא המשמעותי. לשון אחר: רק כך יחנך האדם את עצמו למידות ראויות - ובנידון דידן, למידת הכרת הטוב - כאשר יפעל בדרך הנאותה כלפי כל, ואפילו כלפי דומם. על כך הוסיף הרב א"א דסלר (מכתב-מאליהו ח"ג, עמ' 100-98) כי הכרת הטוב לדומם אינה רק חובתו של מקבל הטובה. הא ראייה, שהכרעת ההלכה היא כי "אין מעבירין על האוכלין" (ש"ע או"ח ק"פ, ד), ואפילו לא הוא זה שנהנה מהם! אמור מעתה: גם לדומם ראויה הכרת הטוב, לאו דווקא מצדו של זה שנהנה במישרין, אלא מצד כל אדם.

ב. הכרת הטוב על העבר

ועדיין יש מקום לתהות על היקפה של הכרת הטוב - עד להיכן היא מגיעה. כבר למדנו שהיא אינה מוסבת רק כלפי "מְדַבֵּר" אלא גם כלפי דומם, ברם האם עלי להכיר טובה - למשל - למי שאיֶמְתָּה עשתה עמי טובה בעבר הרחוק אולם כעת היא מצרה לי? אין כוונתנו לדון בהנהגת המלך שאול עם בני הקיני, להם אמר "לְכוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עַמְלִקִי פֶּן אֶסְפְּךָ עִמּוֹ, וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵלוֹתָם מִמִּצְרַיִם" (שמ"א ט"ו, ו), שכן הקיני היא אומה שעשתה בשעתו חסד עם ישראל (ראה רש"י שם), והגם שעברו דורות הרבה, עדיין ראויה היא עתה להכרת הטוב ולגמול. ברם אם המצב שונה, ואומה שעשתה בעבר חסד עתה מצרה ומרעה לישראל, ונתהפכו היוצרות והפכו בניה לאויבים ולשונאים - האם גם כאן תיזקף להם, ולו גם משהו, זכות הראשונים?

מתברר שהתשובה חיובית, וגם זה ממשה למדנו. אחר מעשה זמרי, ואחר שהמדיינים ביקשו להחטיא את ישראל, הצטווה משה ללחום בהם: "נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים" (במדבר ל"א, ב). "ניקום" - היינו ציווי ישיר למשה, שינקום הוא. אולם מיהו זה שלמעשה מנהיג את הלחימה? לא משה אלא פינחס בן אלעזר (במדבר ל"א, ו). ושוב עולה אותה שאלה: אם משה הוא שנצטווה, מדוע אין הוא מקיים? מבאר המדרש זאת:

הקב"ה אמר למשה נקום בעצמך והוא שולח לאחרים? אלא ע"י שנתגדל במדין, אמר: אינו בדין שאני מצר למי שעשו לי טובה; המשל אומר: באר ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן. (ילקוט-שמעוני, רמז תשפה).

והגם שאין חולק על החומרה שבמעשי המדיינים עתה, והגם שבסופו של דבר הלחימה נגדם אכן תבצע, עדיין לא-ראוי שמי שהסתייע בהם, באומתם ובאבות-אבותיהם, יהיה זה שיוביל את המהלך.

כך ביחס לאומה, וכך גם ביחס לאדם ולפרט. על דינו הייחודי של מצרי הרוצה להתגיר אמרה התורה עצמה מפורשות: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כ"ג, ח). תמה אתה: "גר היית בארצו"? ומה עם עבודת הפרך, ומה על הסבל והשיעבוד, ומה עם "כל הבן היילוד"? ובכל זאת, על מה שראויים לענישה - ייענשו בדין, ועדיין אין הקב"ה מקפח שכרם על מעט הטוב שנלווה למעשיהם.

דוגמא קיצונית ביותר להכרת הטוב אפילו כלפי רשע מצויה במדרש, המסביר את דברי בנות יתרו לאביהן - "איש מצרי הצילנו מיד הרועים":

"איש מצרי" - משל לאחד שנשכו הערוד והיה רץ ליתן רגליו במים¹. נתנן לנהר, וראה תינוק אחד שהוא שוקע במים, ושלח ידו והצילו. אמר לו התינוק: אילולי אתה כבר הייתי מת. אמר לו: לא אני הצלתיך, אלא הערוד שנשכני וברחתי הימנו הוא הצילך. כך אמרו בנות יתרו למשה: יישר כוחך שהצלתנו מיד הרועים, אמר להם משה: אותו מצרי שהרגתי - הוא הציל אתכם. ולכך אמרו לאביהן "איש מצרי", כלומר - מי גרם לזה שיבוא אצלנו? איש מצרי שהרג. (שמות רבה א, לב)

והרי זה פלא עצום: הלא מגמת הערוד הייתה אחת ויחידה - לנשוך, כשם שמגמת המצרי הייתה אחת ויחידה - להכות את העברי (שמות ב, יא). ובכן, האם יש להכיר טובה לנושך? למכה?! לאלו שעשו רע, ורק בעקיפין - ושלא בכוונתם - התגלגלה טובה על ידם? ובכן, תשובת משה חיובית! מובן מאליו שעל הרשע ייענשו, אך גם ברור שעל הטוב, ולו גם המזערי, יזכרו לשכר.

משה רבנו, שהוקיר ביותר את עוצמתה ואת כוחה של מידת הכרת הטוב, אף חשש לימים שמא מידה זו תהווה זכות לאויבם של ישראל! כך ביארו חז"ל (גדה סא ע"א) את נחיצות הדגשת ה' למשה - "אל תירא אתו" (במדבר כ"א, לד), על עוג מלך הבשן. וכי מדוע שתהא הווה אמינא שיירא ממנו? אלא שאמר משה בלבו: "שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו, שנאמר 'ויבא הפליט ויגד לאברם העברי', ואמר רבי יוחנן: זה עוג, שפלט מדור המבול". לכך נדרשה אמירתו של הקב"ה, כדי שלא יירא. והרי הדברים ממש מרפסי

1 ראה על כך בדברי בעל ההלכות-גדולות, המובאים ברש"י ברכות לג ע"א ד"ה ומת הערוד.

איגרא: הן הכל יודעים את דברי חז"ל, שלא הגיע עוג לאברהם לשם שמיים, אלא מחמת שחשק בשרה אשתו, ואזרבה - הוא קיווה שאברהם ייכשל במלחמתו וייהרג (בראשית רבה מב). כעת עוג נמנה על אויביהם של ישראל, והוא מעכבם מלהיכנס לארץ; וכי לכל זה ניתן לקרוא "זכות"?! ובכן, ממשה שחשש כי אותה זכות עלולה לעמוד לו לעוג, נמצאת למד שאפילו מעשה כזה ראוי ביסודו להכרת הטוב. נכון שבנדון דידן, זכות זו התגמדה בסופו של דבר אל מול צורך השעה ללחימה ולכיבוש, אך עדיין ההווה אמינא של משה מורה "מעשה רב".

ג. עד היכן הכרת הטוב מגעת

למעשה, כבר בראשית קבלת משה את השליחות להוציא את עם ישראל ממצרים, באה מחוייבות זו של הכרת הטוב לידי ביטוי. המדרש (שמות רבה ד, ב) מפרש את הפסוק שבמשלי (י"ז, יז) - "בְּכָל יַעַת אֶהָב הָרַע וְאֶח לְצָרָה וְיִלְד" - כמסוב על יחסי משה ויתרו:

מי היה "אוהב הרע"? זה יתרו, שקיבל למשה שהיה בורח מפני פרעה. לכך נאמר "ואח לצרה ויולד", לפי שאהב יתרו למשה והיה לו לרע וכו'. ובשעה שאמר לו הקב"ה "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", אמר לו: ריבון העולמים! איני יכול, מפני שקיבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחברו - נפשו חייב לו. ולא עוד, אלא שכל הפותח פתחו לחברו - חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו. לכך אמר משה לפני הקב"ה: קיבלני יתרו ונהג בי כבוד, איני הולך אלא ברשותו.

והרי הדברים תמוהים: על כפות המאזניים עומדות שתי מחוייבויות ערכיות: מחד - מחוייבות אישית של חתן לחותנו שהצילו, ומאידך - מחוייבות למשימת הושעתה של אומה שלמה, להוצאת עם ישראל ממצרים. וכי כפות המאזניים מעוינות ושקולות? הן פשוט וברור שמחוייבות להצלת הכלל דינה לגבור עשרות מונים על מחוייבות נימוסית לפרט! כיצד זה עלה, אם כן, בדעת משה לסרב לשליחות?! על כורחך מתברר שאם האדם נטול תשתית של מוסר בסיסי, ואם הוא אינו יודע עד כמה הכרת טוב היא מסד ואבן פינה לדרכי בני אדם, אזי אין כל מקום לעשותו שליו המקום להוצאה ממצרים. מי שאינו יודע להתנהג כהלכה עם הפרט, מעיד על עצמו שהוא חסר כישורים בסיסיים לעיסוק עם הכלל. מי שאינו אמון על מוסר ומידות, אינו מתאים להיות שליח לגאולה. האדם בכלל, ומנהיג בפרט, נבחן בדברים הקטנים. לכך, אלמלא היה משה ממאן להישלח בלא הסכמת יתרו, היה מוכיח בכך בעליל שהוא אינו ראוי לשליחות. רק משעמד במבחן, נשלח.

* * *

סוף דבר, רצף זה של מקורות - ורבים נוספים שקצר המצע מלפורטם - מורה בבחירות על מיקומה המאוד-נחשב של מידת הכרת הטוב בשער דרכו הראויה של האדם. לא

רק עם הבריות, אלא גם עם העולם; לא רק עם אוהביו, אלא גם עם שונאיו. ועדיין תהייה ראשונה במקומה עומדת: מה הפשר לחומרה שבאי-קיומה של מידה זו, עד שהשוו חז"ל הנהגה קלוקלת זו לכפירה!?

"גַּם אֶת זֶה לְעַמֶּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים" (קהלת ז', יד). במשפט זה, שאמרו שלמה המלך, עשו חכמים שימוש פעמים הרבה כאשר רצו להדגיש את נחיצות ההנגדה ככלי וכאמצעי לליבון מיטבי. כך ככלל, וכך גם בנידון דידן. במקביל להוקרה החיובית של ערך מידת הכרת הטוב, חז"ל נתנו דעתם השלילית לאותם שכפרו בטובה. זאת ועוד, במקביל למשה, שהתגלה כדמות מפתח במימוש מידת הכרת טוב, העמידו חז"ל את פרעה, בר-הפלוגתא הגדול של משה, כדמות מייצגת לכפירה בטובה.

ד. אי-הכרת הטוב של פרעה

בתחילת ספר שמות (א', ח) נאמר: "וַיִּקָּם מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף", ויזוועה דעת קדמונים (ערחבין נג ע"א), שלא באמת לא ידע המלך את יוסף, אלא "דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל". והנה, לא עברו ימים רבים ופרעה אומר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל; לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (שמות ה', ב). מי ש"לא ידע" אדם, סופו ש"אינו יודע" את ה'. על הזיקה שבין שתי אי-הידיעות הללו אמרו במדרש:

"אשר לא ידע את יוסף" - וכי לא היה מכיר את יוסף? אמר רבי אבין: משל לאחד שרגם אוהבו של המלך, אמר המלך: התיזו את ראשו כי למחר יעשה בי כך. לכך כתב עליו המקרא, כלומר - היום אשר לא ידע את יוסף, למחר הוא עתיד לומר "לא ידעתי את ה'". (שמות רבה א', ח)

לדידו של מדרש זה, הפסוק מלמד על הזיקה שבין האוהב למלך, שבין יוסף לבורא. במשנת רבי אליעזר (פ"ז, עמ' 137) שזרו את הנקודות לכלל ציר עקרוני, הנותן פשר לדרכו של פרעה בפרט ולדרכם של כפויי טובה בכלל:

מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה? מפני שהוא כעניין כפירה בהקב"ה. אף הכופר בהקב"ה - כופה טובה הוא. האדם הזה הוא כופה טובתו של חברו, למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומר בפרעה: "אשר לא ידע את יוסף". והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף? אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפה טובתו, ולבסוף כפה טובתו של הקב"ה, שאמר "לא ידעתי את ה'". הא למדת שכפיית הטובה הוקשה לכפירה בעיקר.

ברי לדרשן זה שלא ייתכן שלא לדעת את יוסף. "לדעת" את יוסף, אין משמעו להכירו אישית, אלא לזכור את שעשה ופעל לטובת העם והמדינה, וברור לחלוטין שתשועה גדולה

שער החסד

הכרת הטוב / הרב נריה גוטל

כשם שעשה יוסף לעם המצרי, חייבת הייתה להותיר את רישומה בספרי דברי הימים של האומה. התעלמות כזו מן ההיסטוריה - ודאי מגמתית וודאי מכוונת. זו הכחשה מן הסוג הבזוי והנקלה ביותר. זו כפירה בטובה כלפי אדם, וזו התחלה של מזרון חלקלק שהתחיל באדם והסתיים בבורא.

אי-הכרת הטוב מצדו של פרעה, כמו גם אי-הכרת טובה בכלל, נסמכת על גאון "אני ואפסי עוד". בספר יחזקאל (כ"ט, ג) תואר פרעה מלך מצרים בדימוי "המַזְיִים הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יַאֲרֵיו, אֲשֶׁר אָמַר לִי יַאֲרֵי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". זהות זו, שבין היאור לפרעה, מחדדת את ההבחנה בינם לבין ארץ ישראל ולבין העם היושב עליה. בדברים (י"א, י-יב) נאמר כך על ארץ ישראל:

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאָרֶץ מִצְרַיִם הִוא... וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָם עֲבָרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁטַח מֵיָם. אֲרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתָּה, תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה.

בשונה מן החקלאי המצרי, שסמוך ובטוח על מי היאור, שודאי יגיעו, הרי החקלאי הארץ-ישראלי מפנה תדיר עיניו השמימה ומתפלל. "זרעים - שמאמין בחי העולמים וזרע" (תס"ט) שבת לא ע"א ד"ה אמונת ע"פ הירושלמי). לא תיפלא גאון המצרי - "לי יאורי ואני עשיתיני", כשם שלא תיפלא ענות הישראלי - שהרי יבולו אינו תלוי אלא בדרישתו של הקב"ה. לכשתמצי לומר, גם זה טמון בעומק "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ, ב; דברים ה', ו) - יציאת מצרים, לא רק במשמע של יציאה פיסית מרגבי אדמת מצרים, אלא גם עומק של יציאה לחירות מהשקפת עולם מצרית.

* * *

צריך לומר ביושר, ששורש אי-הכרת הטוב אינו נעוץ במצרים ואינו עניין רק לאומות העולם. כבר בתוך זוהמת חטא אדם הראשון נכללה כפיות טובה. הוא שאמר אדם הראשון: "האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל" (בראשית ב, יב), וביאר רש"י (ע"ז ה"ב): "לשון גנאי הוא, שתולה הקללה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר".

ואף לימים, משכפרו ישראל בטובה שעשה עמם בורא עולם, בא עמלק - ודווקא עמלק - להיפרע מהם. כמה שאמרו במכילתא בשלח (י"ח, ה): "עמלק היה כפוי טובה לישראל, וכאשר ישראל כפרו בטובה - נפרעו ע"י עמלק. יבוא עמלק כפוי טובה ויפרע מן העם כפוי טובה"².

2 לאידך גיסא, מהיפוכה של אותה סיבה, אין עמלק נופל אלא בזרעה של רחל, שכן "מי הוא שעשה ושילם טובה עבור רעה יותר מיוסף ששילם טובה עבור רעה, לכן בניו המה המנצחים את הכפוי טובה, מי ששילם רעה בעד הטובה" (משך חכמה, שלהי פרשת כי-תבוא).

אמור מעתה: פרעה ומצרים לא חידשו את ההנהגה הקלוקלת, אלא המשיכו נתיב שלילי שאף ישראל לעיתים הלכו בו ונענשו. ברם, משעה שיצאו ישראל ממצרים, ביקשו - וממשיכים לבקש - להשתחרר מזהמה זו של נחש הקדמוני. להכיר טובה. ומי שאינו יודע להודות, מי שאינו "כורע במודים - שידרו נעשה נחש" דווקא (ב"ק טז ע"ב)!

ה. הכרת הטוב כלפי הקב"ה וכלפי אדם

עתה תובן היטב טענת הרמב"ן, שמידת ההכרה בטוב היא מטרת כלל המצוות כולן: "כוונת כל המצוות שנאמין בא-לוהינו ונודה אליו שהוא בראנו. והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לא-לוהיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו" (רמב"ן שמות י"ג, טז). ביטוי אחד ובולט לכך - מצות הבאת ביכורים שבתחילת פרשת כי-תבוא, מצווה שהספרי נימק טעמה: "ואמרת אליו - שאיך כפוי טובה".

הרב א"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 101-100) הוסיף שרכישת המידה בעולם הזה, כלפי אדם וכלפי בורא, חיונית לדבקות בה' בעולם הבא. אחר שליבן את השאלה "עד היכן מגיעה הכרת טובה", שהיא - כאמור - אפילו לדומם, הוסיף:

צריך האדם לעשות כל השתדלות לרכוש מידה זו בשלמות, כי על ידה ילמד להכיר את גדולת חסדיו יתברך עם כל הבריאה, ועל ידה ידבק בקב"ה. וכפי שיעור דבקותו יוכל ליהנות מזיו שכירתו בעולם הבא...

הכרת טובה לאדם ולקב"ה - שורש אחד להם, ואם נפגמה המידה של הכרת הטוב לחברו, לא יכיר גם חסדיו של הקב"ה, ולבסוף לעולם הבא יחסרו לו הכלים - מידת הכרת הטוב - לדבקות בקב"ה. ולא עוד, אלא כל עצם כוח הצמיחה של עולם הבא מתפתח מתוך גרעין של מידת הכרת הטוב³.

בשם הרי"ד סולוביצ'יק נמסר (נפש הרב עמ' קיא-קיב) כי כך ביאר את פשר הסגנון התמוה-לכאורה של תפילת "נשמת כל חי" בנוסח אשכנז: "המהולל ברוב התשבחות", ולא "בכל" התשבחות! נוסח זה מקורו אמנם בסוגיית ברכות (נט ע"ב), אך קושיית הש"ס שם - "רוב ההודאות ולא כל ההודאות?!" - נותרה לכאורה בעינה! אלא, שבאמת לכאורה לא-נכון להודות, להוקיר תודה ולהכיר טובה לאף אדם בעולם, ואפילו למי שזה עתה גמל עמנו חסד גדול, מאחר שברור שהוא עשה לנו כך מפני שבעבר עזרנו לו, נתנו לו משהו, או פשוט כי טובה זו הגיעה לנו, וכדברי הגמרא במגילה (כו ע"ב): "דאי לאו דהוה ליה הנאה מיניה,

3 ראה רש"י דיוו, 'ספר החכמה ומוסר', ניו יורק תשי"ז, סי' שכ"א, עמ' שיח-שכ.

לא הוה יהיב ליה". לכן, אם להודות, אזי לכאורה רק לבורא עולם! אלא שכבר לימדה הגמרא (ב"ק צב ע"ב): "חמרא למריה וטיבותא לשקיה" - היינו, היין הוא של המלך, ועם זאת השותים מחזיקים טובה לשר המשקים ולמלצרים. מנהג זה של הבריות, להביע רגשי תודה למגישי היין, נובע מכך שאם לא נכיר טובה למגישי הטובה, נבוא לבסוף לכפור אף בטובתו של בעל הבית. הוא הדין בענייננו: עלינו להודות ולהכיר טובה לכל אחד המיטיב לנו, למרות שגם הוא נהנה מאיתנו, כיון שאם לא נרגיל את עצמנו להודות לו, נבוא לבסוף לכפור - חלילה - בטובתו של הקב"ה אלינו. משום כך מקפידים לומר "המהולל ברוב התשבחות", ולהודות להקב"ה רק על רוב הטובות שעושה לנו ולא על כולן, כיון שעלינו להניח קצת רגשי הכרת טוב לאותם בני אדם שליחיו, שעושים לנו את הטובות.

* * *

מכל מקום, אחר שאמרנו כי מי שאינו אמון על מידת הכרת הטוב אינו עושה הבחנה בין אדם לבין בורא, הרי מובנת היטב אמרת המדרש שבה פתחנו: "כל הכופר בטובתו של חברו, לבסוף כופר בטובתו של מקום". אכן, זו האמת: אין לתפוס מידה זו למחצה, לשליש או לרביע; או שאתה מחזיק בה, או שאינך מחזיק בה. כך כלפי שמיא וכלפי ארעא, כך כלפי מדבר וכלפי דומם, וכך כלפי אוהב וכלפי שונא (ראה מכתב-מאליהו ח"א, עמ' 50-51). לכשתמצי לומר, עתה גם מתמוססת מאליה השאלה המתבקשת, מדוע בחרה לשון הקודש לסגן יחסה לנושא זה במונח של "כפירה" - כפירה בטובה - מה שלא אמרה ביחס לשום מידה אחרת. עתה, לאור כל האמור, שוברך בצדך, שהרי אכן בכפירה ממש עסקינן - כפירה בבורא עולם!

מכאן עומק חשיבותה של מידת הכרת הטוב, מעין זו שיושמה למופת ב'אירועי כפר מימון': אם אי-הכרת הטוב משמעה כפירה, הרי הכרת הטוב משמעה ברור - אמונה.

אל אחינו - אהובינו, גושפי כפר מ'מחון

היינו - נרדהמנו!

עם רבבות רבות של יהודים אהבים מארץ ישראל,
היינו, ראינו אגבם - ועמדנו בפעמים ומשגאים.

נרדהמנו מהלך החם והענקי.

נרדהמנו מהכנסת האורחים, שיצאה מחוץ הלב וכנסה פנימה
אגך הלב.

נרדהמנו מהביט הפגומי,

מהפניית הפרטיות שהפכו לצינת ציבוריות,

מהפניית הציבוריות שהפכו אפאקיס לאומיים,

מההגים שהפכו אנחל הכלל,

מהגורים הארוכים אוקלחום, אשיבוגים ואמסקה החם...

כאנו אלווד אהבה ארץ ישראל,

ואימדגם אגעע שיזור נפלא באהבה ישראל.

אימדגם אגעע שיזור מדהים הלכה אמעשה הכנסת אורחים מהי.

אין אנו ספק כי אהבה אפיעו איש החסד עומד היום אפני כיסא הכבוד
ומאילו אפני ריבוע של עולם נאומי:

"ראה הנך אהוביך בני המונעך

אני הכנסתי שושה - והם שש ריבוא מהערים נשים וטף.

אני טרתתי איום אחד - והם אלושה.

אני עסקתי באכילה ושגייה - והם עסקים למ ביניה.

אני אמרתי יוקח נא מעט מים - והם מים רבים לא יכבו את
האהבה.

הכבות אהבה ישראל - הם ורחם על עוצר ששפיו, וגבאנך שביד צנ.

הכבות אהבה הגונה וקול הגפילה, שקעלו מהגי כנסיות ובעי גפילות
- נאה וקדש את שער החמואל.

הכבות אהבה ארץ ישראל - השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את
עמך ישראל נא האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לנו ארץ זבת חלב
ודבש."

על הכבות הנפלאה אהיו אורחכם את מקשים אהוקיר גודה.

הכבות שבת שום

עוד וגושפי עגנאל וכחאל, הר חבון

שער העם והארץ

ותקום היא וכלתיה ותשב משדי מואב, כי שחעה בשדה מואב כי פקד
ה' את עמו לתת להם לחם.

כתוב אחד אומר "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב", וכתוב אחד
אומר "כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול". אמר רבי שמואל
בר נחמני: פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו, ופעמים שהוא
עושה בשביל שמו הגדול... בארץ ישראל - בשביל עמו ונחלתו, בחוצה
לארץ - בעבור שמו הגדול, שנאמר: "למעני למעני אעשה".

